

Kadınları Koruma ve Sosyal Yardım Cemiyeti

6 Mart 1949'da

İzmir'de Nazire Sipahi ve İzmirli kadınlar tarafından kurulan sosyal dayanışma ve yardım derneğidir. Türk kadınlarına eğitim, spor, iş bulma ve aile kurma gibi konularda destek vermeyi amaçlayan dernek hakkında kaynaklarda fazla bilgi bulunmamakla birlikte, kuruluşunu takip eden tarihlerde faaliyetlerini sonlandırdığı anlaşılmaktadır.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunu takiben yürürlüğe konulan devrimler kısa bir süre sonra toplumsal yapıyı temelinden değiştirecek gelişmelere öncülük etmişti. Bu gelişmelerin etkilerinin görüldüğü en önemli alanlardan birisi kadınlar ve kadınların sosyal hayattaki statüsü olmuştur. 1926 tarihli Türk Medeni Kanunu ile çok eşliliğin yasal olarak sona ermesi, kadına boşanma hakkının tanınması ve kadınların kanun önünde erkeklerle eşit kabul edilmesi gibi önemli değişimleri 1933-1934 yıllarında kadınlara seçme ve seçilme hakkının verilmesi takip etmişti.

Esasen Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde toplumda ön planda görülmeye başlayan kadınlar, Cumhuriyetle birlikte daha çok seslerini duyurmaya başlamışlar ve yeni bir kadın kimliğinin inşasında rol almışlardı. Cumhuriyetin ilk yıllarından başlayarak Nezihe Muhiddin öncülüğündeki Kadınlar Halk Fırkası'nın kurulma girişimini, Türk Kadınlar Birliği, İzmir Yardımcı Hemşireler Derneği, Kadın Esirgeme Kurumu (Yardım Sevenler Derneği) ve Kadıköy Kadın Yurdu gibi oluşumların hayata geçirilmesi takip etmişti.

Bu gelişmelerle birlikte, 1935-1945 yılları arasında cereyan eden tek parti döneminde egemen olan tek örgüt anlayışıyla ülkedeki diğer dernekler gibi kadın dernekleri de kapatılmış, yalnızca dönemin sembolik kurumlarından olan Halkevlerinin faaliyetlerine izin verilmişti. Bu sebeple kadınlara yalnızca Halkevleri çatısı altında sosyal faaliyetlerde bulunma izni verilmişti. Böylece araştırmacılar tarafından bir geçiş dönemi olarak adlandırılan on yıllık süre boyunca herhangi bir kadın derneği tekil olarak faaliyette bulunmamıştı.

II. Dünya Savaşı'nı takiben dünyada yaşanan gelişmelerin etkisiyle Türk siyasi hayatında yeni bir evreye geçilerek çok partili demokrasi yürürlüğe girmişti. Bu doğrultuda 3512 sayılı dernekler yasasında 5 Haziran 1949 tarihli 4919 sayılı

yasa ile değişiklikler yapılmış ve kadınların dernek kurmaları önündeki engeller kaldırılmıştı. Böylece kadın örgütlenmesi açısından yeni bir aşamaya geçilen 1960 tarihine kadar süren bir dönem başlamıştı. Bu dönemde Türk Kadınlar Birliği, Meslek Kadınları Yardım Cemiyeti (Soroptimist Klübü), Türk Üniversiteli Kadınlar Derneği, Kadın Sosyal Hayatını Tetkik Kurumu Cemiyeti, Kadın Haklarını Koruma Derneği, Türkiye Ulusal Kadınlar Partisi (Kadınlar Partisi), Türk Anneler Derneği ve Türk Kadınlar Konseyi Derneği (Kadınlar Dayanışma Derneği) gibi dernek ve siyasi örgütler kurulmuştu. Bu oluşumlardan birisi de İzmir merkezli [Kadınlığı Koruma ve Sosyal Yardım Cemiyeti](#)'ydi.

6 Mart 1949'da Nazire Sipahi öncülüğünde kurulan derneğin amblemi başında Roma-Yunan medeniyetinde zafer, güç, birlik, değerlere bağlılık gibi anlamları simgeleyen yeşil bir defne çelengi bulunan genç bir kadın portresidir. Derneğin nizamnamesi veya tüzüğünde amaç ve hedefler detaylı bir biçimde belirtilmekle birlikte, İzmir dışında bir şubenin açılıp açılmadığı ve üye sayısı araştırmacılarca tespit edilememiştir. Ancak yukarıda belirtildiği üzere derneğin bir süre sonra faaliyetlerini sonlandırdığı bilinmektedir.

Derneğin kitapçık halinde basılan tüzük ve kuruluş beyannamesinin ilk sayfasında İl Kuruluş İdare Heyeti adıyla seçilmiş olan altı kişinin 6 Mart 1949'da çekilmiş bir resmi bulunmaktadır. İç tüzükte yer alan bilgilere göre kurucu üyeler sıfatını taşıyan Nazire Sipahi tüccar, Rabia Kadioğlu terzi, Rabia Küntür ise ev kadınıdır. Yine tüzükteki diğer bilgilerden anlaşıldığı kadarıyla 6 Mart 1949'da yapılan toplantıda birinci başkanlığa Nazire Sipahi, ikinci başkanlığa Aliye Esmer, kâtipliğe Leman Umut seçilmiştir. Bu tarih aynı zamanda derneğin resmi kuruluş tarihidir. Derneğin adresi İzmir'de İnönü Caddesi 266. Sokak 8 numara olarak belirtilmiştir.

Derneğin amaç ve hedefleri hakkında Nazire Sipahi tarafından Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'ye yazılan 9 Ağustos 1949 tarihli bir mektupta daha detaylı verilere ulaşabilmektedir. Devlet arşivlerinde mevcut olan bu mektupta Sipahi beş ay önce kendi çalışması ile merkezi İzmir olmak üzere derneğin kuruluşuna öncülük ettiğini ve halen başkanı olduğu bilgisini vererek hazırlanan tüzük ve beyannameyi cumhurbaşkanının huzuruna takdim ettiğini ifade etmektedir. Sipahi'nin mektubuna göre derneğin bu tarihte bine yakın kayıtlı üyesi mevcut olup bütün İzmir kadınları esasen doğal üye kabul edilmektedir. Derneğin amaçları arasında bir kadının fikren ve ahlaken gelişmesi, kendi kendisini koruyabilecek bir duruma yükselmesi, ilk görevinin bir anne olduğunun bilincine varması gibi çeşitli hususlar yer almaktadır.

Mektupta bu ifadelerle birlikte Sipahi'nin siyasi olarak nitelendirilebilecek hedeflere yer vermiş olması dikkat çekmektedir. Nitekim Sipahi'ye göre başta Cumhurbaşkanının kendisi olmak üzere Türk milleti tarafından amaçlanan demokratik gelişimi sağlamak ve artık çok partili hayatın başlamış olduğu ülke siyasetinde parti mücadelelerinden doğması mümkün olan düşmanlıkları engellemek gibi hususlar derneğin kuruluş amaçları arasındadır. Bu şekilde başkanı olduğu derneğin tanıtımını yapan Sipahi, sözlerine hedeflenen amaçlar doğrultusunda daha gayretli çalışabilmek amacıyla Cumhurbaşkanı İnönü tarafından verilecek direktiflere ve himayeye muhtaç olduğunu vurgulayarak son vermektedir.

Derneğin tüzüğü 25 maddeden oluşmaktadır. Bu maddelerde derneğin adresi, amblemi, amaçları, kurucuların isimleri, yapısı, işleyişi, gelir kaynakları, yönetim şekli gibi konulara ait detaylar bulunmaktadır. Tüzükteki maddelerde yer aldığına göre temel hedefler ülkedeki dul kadınların ve yetim kızların evlenene kadar geçimlerini sağlamalarına yardım etmek, kadınlara temel görevin annelik olduğunu öğretmek, fikren, bedenen ve ahlaken kadınları geliştirerek topluma faydalı birer unsur haline getirmek, sanat ve gaye sahibi yapmak ve eğitim almalarını sağlamaktır. Üye aidatı olarak yıllık 120 lirayı aşmamak üzere ayda 10 kuruşla 10 lira arasında değişen bir rakam olarak tespit edilmiştir. Ayrıca ilk

defa üye olan bir kadından 100 kuruş cüzdan bedeli alınacaktır.

Tüzüğü oluşturan maddelerden 15. madde dikkat çekici bir özelliğe sahiptir. Nitekim söz konusu maddede derneğin bedensel gelişim sağlamak üzere bir spor kolu teşkil edeceği ifade edilmiştir. 17. maddede ise dul, yetim ve düşkün kadınların himaye edileceği, kimsesizlerin dernek himayesine alınacağı ve bunlara genel idare heyetinin tespit edeceği bir miktarda yardımda bulunulacağı vurgulanmıştır. Ayrıca kimsesiz kadınların çocuklarının sünnet ettirileceğine yer verilmesi, bu maddeye de dikkat çekici bir özellik kazandırmaktadır. Tüzüğün 21. maddesinde ise derneğin kitap ve dergi gibi bazı yayınlar çıkarmayı hedeflediği anlaşılmaktadır. 24. maddeyi takiben seçim neticesinde göreve tayin edilen birinci ve ikinci başkanla, kâtibin isimlerine yer verilerek tüzük sona ermektedir.

[Kadınlığı Koruma ve Sosyal Yardım Cemiyeti](#)'nin 1949'da kitapçık olarak basılı olan tüzüğünün ikinci kısmını ise yukarıda belirtildiği üzere beyanname kısmı oluşturmaktadır. Bu kısım, söz konusu tarihte Türkiye'nin büyükşehirlerinden birisinde sosyal faaliyetlerde bulunan kadınların toplumsal hayatta kadınlığın durumu hakkındaki görüşlerini yansıtması bakımından dikkat çekicidir. Nitekim beyannamede kadınlığın ve anneliğin insanlık açısından taşıdığı önem, eğitimin kadın hayatındaki yeri, medeni kanunun kazandırdıkları, kadınların fikren, ahlaken ve bedenen gelişmesinin gerekliliği, toplum ve devlet açısından aile kurumunun taşıdığı önem gibi hususlara temas edilmekte ve bu doğrultuda dernek tarafından yapılması hedeflenen çalışmalara yer verilmektedir.

Beyannamedeki ifadelere göre kadınlar insan varlığının başlangıcı olduğu için dünyada hayat, insanlar ve toplum onların sayesinde vardır. Bu nedenle kadınlar anne olmak için yaratılmıştır. Nitekim dönemin bir toplumbilimcisi kızlarını okutmayan bir millet manen öksüzlüğe mahkûm olduğunu belirterek eğitim görmüş aydın bir kadınlığın varlığının önemini vurgulamıştır. Artık medeni haklarını kazanmış olan kadınların çağın sosyal ve psikolojik durumuna göre lazım olan seviyede ilmen, aklen ve bedenen geliştirilmeleri, kendilerini koruyabilecek bir seviyeye gelmeleri gerekmektedir. Bu nedenle dernek tarafından sosyal yardımların yapılmasıyla bu korumanın sağlanmasına destek verilecektir.

Beyannamede yer verilen diğer bir husus ise aile kuramamış, ailesinden yeterli desteği görememiş olanlarla çeşitli nedenlerle dul kalmış kadınların durumudur. Buna göre geçim sıkıntısı içinde bulunan, iş sıkıntısı çeken ve bir sosyal kurumdan yardım temin edemeyen bu tür kadınların sayısı günden güne artmaktadır. Bu sebeple ortaya çıkan gayrimeşru durumların kadınlığa vereceği zararın önüne geçilmelidir. Bu noktada evvela derneğe üye olacak kadınların kültür ve eğitim durumlarını içeren dosyaları oluşturulacaktır. Bu doğrultuda bedensel gelişim birinci dereceden ele alınacaktır. Zira sağlam bir kafa ancak sağlam bir vücutta yaşayabilir. Çağın en güzel ve ideal kadını spor yapan kadındır. Bunu sağlamak üzere dernek tarafından spor kolları açılacak ve yarışmalar düzenlenecektir. Ayrıca bir evlendirme bürosu açılarak kültürlü çiftlerin birbirlerini bulmasıyla nitelikli ailelerin kurulmasına katkı sağlanacak, iş bulamayan kadınlara iş temin edilerek çalışamayacak durumdakiler ise dernek tarafından himaye edilecektir.

Beyannamede üzerinde durulan diğer bir nokta siyasi yönelimlerdir. Nitekim üyelerin toplanması için lokaller açılacağı belirtilmekle birlikte, derneğin hiçbir siyasi görüşün himayesi altına giremeyeceği ve ideolojisine hizmet etmeyeceğinin üstünde durulmaktadır. Derneğin yegâne amacının üyelere toplumsal ve demokratik terbiye vermek olduğu vurgulanmaktadır.

Netice itibarıyla, Türkiye'de çok partili hayatın başladığı yıllarda İzmirli kadınlarca kurulan [Kadınlığı Koruma ve Sosyal Yardım Cemiyeti](#), ülkede tek parti döneminden sonra yeni bir evreye giren Türk kadınına toplumsal faaliyetleri

açısından önemli bir örnektir. Derneğin kurucuları kitapçık halinde bastırdıkları tüzük ve beyannamelerinde toplumsal hayatta kadının yerine ve durumunun yükseltilmesine dair dikkat çekici düşünceler ortaya koymuşlardır. Bu düşünceler arasında Türk kadınlarının himayesi, eğitime verilmesi gereken önem, dernek faaliyetlerinin yayımlanması, kadınların zihnen olduğu kadar bedenen güçlü ve sağlıklı olmaları, aile kurumunun desteklenmesi, yardıma muhtaç durumdaki kadınlara iş ve maddi yardım temini gibi hususlar bulunmaktadır. Araştırmacılara göre [Kadınlığı Koruma ve Sosyal Yardım Cemiyeti](#), ideal kadın profili ile sporu bir arada düşünen ve kadınlar için spor merkezleri açmayı hedefleyen ilk ve belki de tek dernek olması sebebiyle dönemin diğer derneklerinden ayrılmaktadır.

Recep ÇELİK

KAYNAKÇA

Arşiv Belgeleri

BCA. MGM. 80.528.13

BCA.030.10.80.528.13

Telif ve Tetkik Eserler

BAKACAK, Ayça Gelgeç, “Cumhuriyet Dönemi Kadın İmgesi Üzerine Bir Değerlendirme”, **Atatürk Yolu Dergisi**, S.44, Ankara 2009, s.627-638

BİNGÖL, Orhan “Toplumsal Cinsiyet Olgusu ve Türkiye’de Kadınlık” **KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi**, S.16, Karaman 2014, s.108-114.

DOĞRAMACI, Emel, “Cumhuriyet Döneminde Türk Kadını”, **Erdem**, C 1, S.11, Ankara 1985, s.111-124.

EDİZ, Zerrin, **Cumhuriyet Döneminde Türkiye’deki Kadın Örgütlenmeleri Kadın Hakları Açısından Bir İnceleme (1923-1993)**, İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul 1994

UĞURCAN, Sema, “Atatürk, Cumhuriyet ve Türk Kadını”, **Erdem**, C 11, S.33, Ankara 1998, s.989-998.

29/03/2025 tarihinde <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/kadinligi-koruma-ve-sosyal-yardim-cemiyeti/?pdf=7073> adresinden erişilmiştir